

Hessenin konfirmaatio (1539) ja sen liturgianhistoriallinen alkuperä

PROLOGI

Hessenin ruhtinaskunnan reformaattorit julkaisivat vuoden 1539 kirkkokurireformissa kaksi konfirmaatiota. Ne olivat niin sanotussa Ziegenhainin kirkkokurisäännössä (Zuchtordnung, ZS) ja Kasselin kirkkojärjestyksessä (KJ).¹ Näissä kahdessa konfirmaatioissa on itse asiassa kyse kokonaisuudesta, konfirmaatio-ohjelmasta, joka sisältää konfirmaatiotoimituksen ohjeen ja selityksen (ZS) sekä sen liturgisen järjestyksen (KJ).² Siksi käytän tässä artikkelissani kyseisestä kokonaisuudesta nimitystä Hessenin konfirmaatio.

Ziegenheinin konfirmaatio koostui ymmärtävän iän saavuttaneiden kastettujen lasten kristinopin opetuksesta ja ehtoolliskelpoisuuden arvioinnista, konfirmoitavien esittelystä seurakuntalaisille, tärkeimpien kristinopinkohtien kyselemisestä, Kristukseen ja kirkkoon tunnustautumisesta, epikleettisestä eli Pyhää Henkeä avuksi pyytävästä rukouksesta sekä kätten päälle panemisesta, joka tulkitaan vahvistamiseksi eli konfirmaatioksi ”Heran nimeen” ja ”seurakuntaan”. Toimitus päättyi ensiehtoolliselle päästämiseen ja kehotukseen sitoutua evankeliumiin ja seurakunnan sielunhoidolliseen kasvatukseen.³ Kasselin kirkkojärjestyksen konfir-

maatio eroaa edellisestä joiltakin yksityiskohdiltaan. Siihen ei esimerkiksi liity välitöntä yhteyttä ehtoolliskäyntiin, vaan se päättyy kiitosvirteen. Käytännössä konfirmaatioiden välillä tuskin kuitenkaan oli merkittäviä eroja.⁴

Tutkijat ovat varsin yksimielisiä siitä, että Strassburgin reformaattori Martin Bucer (1491–1551) toimi Hessenin kirkkokurireformin ja siihen liittyneen konfirmaation pääarkkitehtinä.⁵ Hessenin konfirmaation alkuperästä esiintyy kuitenkin toisistaan poikkeavia näkemyksiä. Bucer itse katsoi hesseniläistyypin konfirmaation perustuneen patristiseen traditioon.⁶ Tutkijat eivät pidä tätä väitettä kovin uskottavana, koska he arvioivat Hessenin konfirmaation alkuperän olevan lähinnä esireformatoriselta ajalta ja reformaation vuosikymmeniltä. Toisinaan Bucerin katsotaan muokanneen sen Erasmus Rotterdamilaisen (n. 1469–1536) kastelupausten uudistamisseremonian (1522) ja Martti Lutherin (1483–1546) katekeettisen ehtoollistutkinnon (1523) pohjalta.⁷ Vaihtoehtoisesti Bucerin katsotaan saaneen enimmät vaikutteet konfirmaatioonsa esireformatorisen hurskausliikkeen, Böömin veljien (*Unitas fratrum*) konfirmaatiotraditiosta sekä Erasmusseremoniasta.⁸ Näihin liittyy näh-

däkseni käsitys, jonka mukaan Bucer muokkasi liturgisesti sävytetyn konfirmaation katekeettisesta ehtoollistutkinnosta.⁹ Kolmannen, edellisistä poikkeavan näkemyksen mukaan Bucer ei käyttänyt mitään tiettyä liturgista esikuvaa konfirmaationsa muokkaamisessa, vaan koosti sen monista eri vaihteista varsin itsenäisesti.¹⁰ Viimeksi mainittua käsitystä lähenee itse asiassa se, että Bucer olisi saanut tärkeimmät konfirmaatioteologiset vaikutteet lapsikasteen arvostelijoilta, jotka esittivät lapsikasteen korvaamista tai täydentämistä reformatorista konfirmaatiota muistuttavalla toimituksella.¹¹

Tässä artikkelissa pyrin määrittelemään Hessenin konfirmaation (1539) alkuperän aiempaa konfirmaatiotutkimusta täsmällisemmin. Kysymyksellä on merkitystä luterilaisen konfirmaatioteologian kannalta, sillä luterilainen liturgisesti muokattu konfirmaatio perustuu kiistatta Hessenin konfirmaatioon.¹²

HESSENIN KIRKKOKURIREFORMIN TAUSTA JA KONFIRMAATION FORMAATTI

Kesällä 1538 kastajaliikkeen äkillinen vahvistuminen oli aiheuttanut levottomuutta ja suoranaista neuvottomuutta Hessenin ruhtinaskunnan hallinnossa. Bucer, jolla oli ollut vuosien kokemus vuoropuhelusta kastajien kanssa, sai maakreivi Filip I Jalomieliseltä (1504–1567) kutsun Hesseniin auttamaan kastajaliikkeen ekspansion taltuttamisessa.¹³ Bucer saapui lokakuun alussa ruhtinaskunnan hallintokaupunkiin Marburgiin ja käynnisti viipymättä dialogin muutaman kastajajohtajan kanssa. Lokamarraskuussa, vain muutaman päivän aikana hän puolusti reformaatiokirkon näkemyksiä heille niin tuloksellisesti, että he päättivät liittyä kirkkoon.¹⁴

Keskusteluissa kastajajohtajat olivat ilmaisseet huolensa reformaatiokirkon löyhästä kirkkokurista. Bucer oli todennut heidän huolensa oikeutetuksi.¹⁵ Siksi hän käynnisti kirkkokurireformin vielä samana syksynä Hessenissä. Siinä oli Hessenin oloihin täysin uusia elementtejä, kuten ”vanhimpien” maallikkovirka, jonka oli määrä tukea seurakuntapappaja sielunhoidollisen kirkkokurin toteuttamisessa, sekä konfirmaatio, jolla oli kiinteä rooli nuorten sitouttamisessa seurakunnan pastoraaliseen ohjaukseen.¹⁶

Bucer oli puolustanut määrätietoisesti kirkkokurin käyttöä usean vuoden ajan Strassburgissa ennen Hessenin reformia.¹⁷ Siellä kirkkokurireformi ei kuitenkaan ollut saanut tarvittavaa kannatusta.¹⁸ Käsittäakseni juuri siksi kesällä 1534 valmistuneessa, mutta loppuvuonna painetussa Strassburgin

- 1 BDS 7, 247, 261:19–262:9; 264:4–28, 290:25–291:3; 310–314; Sehling 1965, 101, 104, 113, 124–125; Jahr 1964, 250. ZS ja KJ julkaistiin myös yhtenä niteenä. Ks. Jahr 1964, 257–259. Alfred Uckley julkaisi ZS:n ja KJ:n yhteisniteenä Marburgissa vuonna 1939 ja liitti siihen myös historiallisen katsauksen teksteistä. Ks. Uckley 1939.
- 2 BDS 7, 290–291; Jahr 1964, 257–259; Burnett 1994, 95.
- 3 BDS 7, 264:9–28; Niebergall 1957, 76–77. Vrt. Heubach 1963, 38; Rössler 1994, 252 ja Repo 2002, 41–42.
- 4 BDS 7, 290:25–291:1–3; BDS 7, 310:12–15, 313:38; Jahr 1964, 256. KJ:ssakin oli yhteys ehtoolliseen. Ks. BDS 7, 310:12–15. Vrt. van de Poll 1954, 106.
- 5 Diehl 1897, 8–9; Kansanaho 1956, 44; Niebergall 1957, 76; Jahr 1964, 249–250; Hareide 1971, 137 nootti 6, 139–140; Rössler 1994, 251–252. Buceria pidetään myös anglikaanisen kirkon konfirmaation perustajana.
- 6 BDS 6.2, 203:5, 204:8–10.
- 7 Maurer 1959, 28–31. Ks. Maurer 1940, 56–57; Heubach 1963, 38–39; Kansanaho 1956, 40–41; Hammann 1989, 243 ja nootti 205, 245 ja nootti 220. Vrt. Hansen 1911, 72; Hareide 1971, 112, 114; Heinilä 2013, 58, 66–67.
- 8 Van de Poll 1954, 99–100; Burckhardt-Seebass 1975, 6–7 nootti 30; Seppälä 1987, 11–12; Lempiäinen 2004, 107. Vrt. Hareide 1971, 112–115; Burckhardt-Seebass 1975, 6; Repo 2002, 40.
- 9 Maurer 1940, 56–57; Taipale 1980, 29–30; Lempiäinen 2004, 107. Vrt. Repp 1964, 28–29.
- 10 Frör 1962, 8–9; Heubach 1963, 37; Hareide 1971, 150–151.
- 11 Hansen 1911, 72; Burnett 1994, 95–97.
- 12 Hansen 1911, 82–83; Repp 1964, 28–29; Hareide 1971, 109; Rössler 1994, 251–252; Lempiäinen 2004, 107, 108–109; Johnson 2007, 356.
- 13 BDS 14, 494; Diehl, 1897, 5–6; Uckley 1939, 16–18; van de Poll 1954, 130; Repp 1964, 31; Hareide 1971, 137–138; Greschat 1990, 82, 164; Wulczyn 1993, 456; Buckwalter 2011, 447.
- 14 BDS 14, 494; Uckley 1939, 15–21, 24; Niebergall 1957, 76; Greschat 1990, 164–165; Wulczyn 1993, 456–457; Burnett 1994, 112; Buckwalter 2011, 448, 500–502. Seikkaperäinen dokumentti keskusteluista Marburgissa ks. BDS 14, 457.
- 15 BDS 14, 494:9–11, 13–16; Hansen 1911, 68; Uckley 1939, 19–20; Kroon & Rott 1984, 193.
- 16 Jahr 1964, 250; Strohm 2002, 127–128. Vanhinten virasta Strassburgissa ks. Burnett 1991, 449.
- 17 Greschat 1990, 128.
- 18 Kroon & Rott 1984, 191–192; Greschat 1990, 136–137; Burnett 1994, 120.

uudessa kirkkojärjestyksessä ei vielä mainita konfirmaatiota, vaikka Bucer oli sitä jo keväällä julkisesti suosittanut.¹⁹ Hessenin kirkkokurireformi, johon liittyi konfirmaatio, ei siis ollut Bucerille vain välttämätön myönnytyksastajajohtajille, jotka olivat ilmoittaneet liittyvänsä reformaatiokirkkoon. Se oli ollut vuosien ajan osa hänen kokonaisteologista ajatteluaan.²⁰ Myöhemmin (1548) Bucer totesi, että hesseniläistyypinen konfirmaatio olisi ollut käytössä Strassburgissa jo 1520-luvun alussa.²¹ Walter Caspari toteaa kuitenkin osuvasti, että lapsikasteen arvostelijat tuskin olisivat vaatineet konfirmaation tapaisen seremonian käyttöä 1530-luvulla Strassburgissa, jos sellainen olisi jo ollut siellä käytössä.²²

KASTAJIEN VAATIMUKSET JA PATRISTINEN LÄHDE

Strassburgissa lapsikasteen arvostelijoilla, kuten spiritualistijohtajalla Caspar Schwenckfeldillä (1489–1561) sekä kastajaryhmien johtajilla, kuten Pilgram Marpeckilla (kuoli 1556) ja Melchior Hoffmannilla (n. 1495 – n. 1543), oli vaatimuksia katekeettisesta opetuksesta ja lapsena kastetuille tarjottavasta toimituksesta, jossa näillä olisi mahdollisuus julkiseen henkilökohtaiseen tunnustautumiseen.²³ Gottfried Hammannin mukaan Bucer pyrki julkisella ja ainekertaisella tunnustusaktilla ja siihen liittyneellä käten päälle panemisella (impositio) oikaisemaan sen kastajien esittämän ja reformaattorien epäsuorasti hyväksymän vastalauseen, jonka mukaan lapsikaste menettää merkityksensä, jos siihen ei liity henkilökohtaisen tunnustautumisen velvoitetta.²⁴

Hammann ja Amy N. Burnett ajoittavat Bucerin konfirmaatiokäsityksen murroksen vuosiin 1533–1534.²⁵ Loppuvuonna 1533 valmistuneessa, Münsterin reformaattorille Bernhard Rothmannille (n. 1495 – n. 1535) osoittamassaan julkisessa kirjeessä ”Mitä [lapsi-]kasteesta – on ajateltava?” (*Quid de baptisate – sentiendum?*), Bucer painottaa lapsikasteen tarpeellisuutta.²⁶ Siitä voidaan päätellä, että Rothmann oli ehdottanut reformatorista konfirmaatiota muistuttavaa toimitusta, johon olisi liittynyt ymmärtävässä iässä olevien lasten tunnustautuminen ja impositio. Käytäntöä tämä oli todennäköisesti perustellut kirkkoisä Hieronymukseen vedoten (347–420). Bucer torjui Rothmannin

ehdotuksen, koska hän pelkäsi sen johtavan lapsikasteen lakkauttamiseen. Sitä hän ei luonnollisesti voinut hyväksyä, koska se olisi hänen mukaansa ollut vastoin kirkon periaatteita.²⁷

Vain muutamaa kuukautta myöhemmin Bucer oli konfirmaatiolle avoimempi. Alkuvuonna 1534 julkaisemassaan kirjasessa *Bericht auss der heiligen geschrift (Pyhän Raamatun selostus)* hän yllättäen piti mahdollisena tunnustautumisaktin ja imposition yhdistämistä.²⁸ Bucer perusteli sitä samalla kirkkoisä Hieronymuksen tekstillä, *Dialogus contra luciferianos (Keskustelu luciferianolaisia vastaan, n. 379)*, jolla Rothmann oli perustellut ehdotustaan katekeettisesta tunnustautumisaktista ja impositiosta. Bucerilla ei tällä kertaa ollut mitään sitä vastaan, että kirkko ottaisi uudelleen käyttöön vanhakirkollisen konfirmaation, jonka Hieronymus teoksessaan mainitsee.²⁹

Bucer erottaa kirjoituksessaan periaatteellisen tunnustautumisen ja konfirmaation välillä.³⁰ Reformaattori oli valmis liittämään tunnustautumisen komponentin, joka Hieronymuksen konfirmaatiosta puuttui, patristiseen konfirmaatioon. Bucer ei ollut ainoastaan lainannut Rothmannin esitystä, vaan hän oli lisännyt ”konfirmaatioonsa” pahalaisesta irtisanoutumisen lupauksen.³¹ Tätä komponenttia ei ollut varhaisemmassa kirjoituksessa *Quid de Baptisate* (1533),³² joten Bucer ei ollut saanut sitä Rothmannilta tai Hieronymukselta, vaan hän lainasi sen mitä ilmeisimmin Erasmus Rotterdamlaisen seremoniasta. Komponentti sisältyi Erasmusuksen vuonna 1522 julkaisemaan Matteuksen evankeliumiparafaasiin.³³

Wilhelm Maurerin mukaan Bucer oli saanut nimenomaan Erasmusukselta konfirmaation katekeettisen osan, kuten tunnustautumisen, pahalaisesta irtisanoutumisen ja kurinalaisen elämäntavan velvoitteen.³⁴ Maurer liittää tämän Hessenin konfirmaatio-ohjelmaan,³⁵ mutta väite on virheellinen, sillä Hessenin konfirmaation lupauksissa ei mainita pahalaisesta irtisanoutumisesta.³⁶ Erasmusuksen seremoniassa (1522) ja Bucerin konfirmaatioehdotuksessa (1534) ei puolestaan ole Hessenin konfirmaatiolle ominaista ehtoolismotiivia.³⁷ Hesseniläinen konfirmaatiotyyppi perustuu siten todennäköisesti johonkin muuhun

lähdeaineistoon kuin Erasmuksen kastelupausten uudistamisseremoniaan (1522).

Bucerin ensimmäisessä katekismuksessa *Kurze schriftliche Erklärung (Lyhyt raamatullinen selitys)* vuodelta 1534 on myös maininta konfirmaatiosta. Reformaattori viittaa siinä patristiseen konfirmaatioon, jonka hän arvioi toteutuneen seuraavasti: Piispat vierailivat alueensa seurakunnissa, kuuluivat lapsena kastettujen uskontunnustuksen ja antoivat heille lisäopetusta, panivat käntensä heidän päälleen, siunasivat ja voitelivat heidät. Bucer kirjoittaa, ettei halua verrata tätä käytäntöä siihen Jumalaa pilkkaavaan, narrimaiseen konfirmaatioon (Firmung), jota hänen aikansa [roomalais-katoliset] vihkipiispat toimittivat.³⁸

Arvostellessaan aikansa roomalais-katolista konfirmaatiota Bucer viittaa epäilemättä siihen, että konfirmaation raamattuperustelun (Ap. t. 8) ja krismavoitelun väliltä oli keskiajalla puuttunut yhteys. Siksi hän oli valmis palauttamaan piispalliseen konfirmaatioon sen raamattuperustelussa mainitun imposition, joka oli ollut käytössä patristisena aikana.³⁹ Bucer painotti myöhemmin, että krismavoitelu ei ollut sakramentti, vaan sakramentaali, ja että se oli oikeastaan tarpeeton.⁴⁰

Bucer viittaa konfirmaatioon myös vuonna 1539 pidetyn Strassburgin toisen synodin valmisteluaineiston käsikirjoituksessa, *Bedacht das h. Abendmal – (Pyhän Ehtoollisen luonnos –)*.⁴¹ Siinä hän ei mainitse konfirmaatiota, mutta esittelee katekismusopetuksen jälkeisen henkilökohtaisen ja julkisen uskontunnustuksen, joka käytännössä vastaa konfirmaatiota. Toimituksessa on epikleettinen rukous. Konteksti osoittaa, että konfirmaatio oli yhteydessä ehtoolliskäyntiin.⁴² Dokumentin ajoitus on jokseenkin kiistanalainen, mutta sen konfirmaatio voi olla Hessenin konfirmaation johdannainen.⁴³ Bucer tarkentaa esityksessään reformatorisesti muokatun konfirmaation alkuperää. Se perustui hänen mukaansa vanhakirkolliseen traditioon (die alte apostolische Kirche). Hän painottaa Pyhän Raamatun vaativan, että reformaatiokirkko omaksuu jälleen tämän vanhakirkollisen tavan.⁴⁴ Strassburgin kaupunginraati ei kuitenkaan hyväksynyt konfirmaatiota vuoden 1539 synodissa eikä konfirmaatio sen jälkeenkään ottanut juurtuakseen kaupungin seurakuntiin.⁴⁵

- 19 BDS 5, 34–35; 175:39–176:10; Sehling 2011, 230–245; Rietschel-Graff 1952, 631–632, 634; Greschat 1990, 137; Dörner 2011, 57. Vuoden 1534 konfirmaatiosta puuttui yhteys ehtoolliskäyntiin. Ks. BDS 5, 175:39–176:10; BDS 6.3, 92:10–93:15.
- 20 Caspari 1890, 17; Greschat 1990, 128, 136–138; Burnett 1994, 121–122.
- 21 BDS 17, 117–118.
- 22 Caspari 1890, 15–16. Liturgista konfirmaatiota ei ole Strassburgin kirkkojärjestyksessä (1534). Ks. Sehling 2011, 239; Rietschel-Graff 1952, 631–632, 634. Vrt. BDS 17, 117–118.
- 23 Bornkamm 1952, 13, 15; Rietschel-Graff 1952, 633–634; Burnett 1994, 109, 111–112, 119. Schwenckfeld lienee ehdottanut sylilasten konsekkroimista seurakuntaan. Ks. Burnett 1994, 109–110 nootti 64. Vrt. Hansen 1911, 68–69; Rietschel-Graff 1952, 634.
- 24 Hammann 1989, 244.
- 25 Hammann 1989, 244; Burnett 1995, 204.
- 26 Stupperich 1978, 112–114; Buckwalter 2011, 364–367.
- 27 BDS 14, 406:26–407:6. Bucer viittaa Hieronymuksen konfirmaatioon, jossa ei ole uskontunnustusta. Ks. Hieronymus 379, § 9. Vrt. BDS 14, 406:29–407:2.
- 28 Traktaatti tunnetaan myös nimellä ”Münsteriläisille” (*Ad Monasterienses*). Stupperich 1978, 114.
- 29 BDS 5, 175:39–176:10. Rothmann ehkä oli viitannut Hieronymuksen mainintaan katuvien hereetikkojen kirkon yhteyteen ottamisesta. Siinä oli tunnustus ja piispallinen impositio. BDS 14, 406:29–407:3. Ks. Hieronymus 379, § 8–9.
- 30 BDS 5, 176:3–6.
- 31 BDS 5, 176:1. Vrt. BDS 14, 406:22–407:6.
- 32 Vrt. BDS 14,
- 33 Erasmus 1706, 23: ”He – – irtisanoutuisivat ja karkotaisivat tiehensä Saatanan kaikkine sen viekoituksineen, houkutuksineen ja juonineen.” Suom. Timo Korkiakangas 2014. Maurer 1940, 47; Kansanaho 1956, 28–31. Vrt. BDS 14, 406–407.
- 34 Maurer 1959, 29. Ks. Erasmus 1706, 23.
- 35 Vrt. Maurer 1959, 28–29.
- 36 BDS 7, 264:17–19; 311:29–43, 312:20–28. Vrt. Maurer 1959, 29; Heubach 1963, 38 ja Repo 2002, 41.
- 37 Erasmus 1706, 23; BDS 6.2, 203:3–10.
- 38 BDS 6.3, 92:10–20. Hareide liittää virheellisesti tähän yhteyteen ehtoolliskurin toteuttamisvaatimuksen. Vrt. Hareide 1971, 126.
- 39 BDS 11.3, 295:6–296:13; Johnson 2007, 358.
- 40 BDS 11.3, 295:22–296:3; BDS 11.2, 165:4–5. Vastaavasti Lutherille konfirmaatio oli sakramentaali, veden vihkimiseen verrattava toimitus. WA 6, 550:14–16. Ks. Heinilä 2007, 34; Heinilä 2013, 64.
- 41 BDS 6.2, 203; Kroon & Rott 1984, 192.
- 42 BDS 6.2, 203:1–16, 204:1–13; Kroon & Rott 1984, 200–201; Burnett 1994, 117–118.
- 43 Ks. Burnett 1994, 118 nootti 91. Vrt. Kroon & Rott 1984, 201.
- 44 BDS 6.2, 203:5, 204:8–10; Burnett 1994, 117–118.
- 45 Rietschel-Graff 1952, 633; Kroon & Rott 1984, 199–200; Rudolph 1987, 26; Burnett 1994, 118.

Taulu 1. Böömin veljien tunnustuskirjojen ZRG 1532 ja WRG 1533 konfirmaatiot.

ZRG 1532	WRG 1533
Opetus	Opetus
Tunnustautuminen ja lupaukset	Tunnustus konfirmaationa
Impositio konfirmaationa	Ei mainita lupauksia
Ehtoollinen ⁵²	Ei mainita impositiota
	Ehtoollinen. ⁵³

Bucerin käsitys patristisesta konfirmaatiosta, joka olisi koostunut lapsena kastettujen opetuksesta, tunnustautumisesta ja impositiosta sekä ensiehtoliskäynnistä, perustuu kiistatta reformaation aikana esiintyneeseen yleiseen väärinkäsitykseen. Tutkijat eivät kuitenkaan ole varmoja siitä, mistä reformaattorit olivat saaneet tuon käsityksen.⁴⁶ Patristisen konfirmaation sijasta Bucer perusti konfirmaation sa todennäköisesti Böömin veljien konfirmaatitraditioon, kuten seuraavassa pyrin osoittamaan. Edustiko se kenties Bucerille vanhakirkollisen perinteen ilmentymää?

BÖÖMIN VELJIEN REFORMOITU JA LUTERILAINEN TUNNUSTUSKIRJA

Böömin veljet olivat pyrkineet likeisempään yhteistyöhön luterilaisen reformaatioliikkeen kanssa 1520-luvulta lähtien. Veljesyhteisö ei kuitenkaan ollut opillisesti homogeeninen. Yhteisöön kuului myös sveitsiläisen reformaatioliikkeen opillisten painotusten kannattajia.⁴⁷ Tämä näkyy selvimmän tapahtumasarjasta, joka johti vuoden 1532 tunnustuskirjan saksannoksen julkaisemiseen. Kyseinen käännös, *Rechenschaft des Glaubens (Uskon tilinteko)*, oli päässyt livahtamaan painettavaksi veljesyhteisön johtajien yllätykseksi ja harmiksi ennen kuin vanhimmisto oli ehtinyt hyväksyä sen. Heidän mielestään siinä oli ollut käännösvirheitä, kääntäjän omavaltaisia lisäyksiä sekä zwingliäinen korostus. Saksankielisen käännöksen oli toimittanut veljesyhteisön pappi, Michael Weiss (n. 1488–1534). Edition toimittamiseen oli osallistunut Zürichin johtavan reformaattorin, Ulrich Zwinglin (1484–1531) lähin työtoveri ja ystävä Leo Jud (1482–1542). Jud oli myös julkaissut kirjan, jonka Christoph Frohsauer painoi vuonna 1532 Zürichissä.⁴⁸

Böömin veljet pyrkivät estämään kyseisen tunnustuskirjan myynnin ja leviämisen, mutta eivät onnistuneet siinä, vaan kirja ilmestyi vielä samana vuonna Nürnbergissä ja todennäköisesti seuraavana vuonna Augsburgissa, Münchenissä ja Berliinissä. Böömin veljet kuitenkin halusivat korjata vahingon käynnistämällä uuden saksannoksen toimitustyön viipymättä. Tarkistettu laitos julkaistiin jo seuraavana vuonna Wittenbergissä Lutherin esipuheella varustettuna. Veljesyhteisö sanoutui irti zürichiläisestä editiosta ja tunnusti ohjeelliseksi tunnustuskirjaksi wittenbergiläisen variantin.⁴⁹

Kummassakaan versiossa ei ole erikseen lukua konfirmaatiosta, mutta molemmissa luku lapsikasteesta sisältää konfirmaation.⁵⁰ Zürichiläisessä painoksessa (ZRG 1532) konfirmaatio liittyy rakenteeltaan selvemmin Böömin veljien konfirmaatitraditioon, kun taas wittenbergiläisessä editiossa (WRG 1533) konfirmaatio poikkeaa aiemmasta traditiosta huomattavasti. Jälkimmäisestä puuttuu lupaukset ja impositio. Lisäksi siinä konfirmaatio toteutuu tunnustuksessa, kun se zürichiläisessä versiossa toteutuu impositiossa.⁵¹ (Taulussa 1 konfirmaatiot esitellään rinnakkain.)

Wittenbergiläisversiossa konfirmaatio muistuttaa klassista luterilaista ensiehtolistutkintoa. Koska Böömin veljet todennäköisesti tarkistuttivat tekstin Lutherilla, sen konfirmaatioon tehdyt muutokset kuvastavat epäsuorasti Lutherin torjuvaa asennetta liturgisesti väritettyä konfirmaatiota kohtaan. Rakenteellisten erojen vuoksi se ei ole voinut olla hesseniläistyyppisen konfirmaation esikuva. Sen sijaan zürichiläisversion konfirmaatioformaatti on lähes identtinen hesseniläisen konfirmaatiotyypin kanssa. Molemmissa on tunnustus ja lupaukset, samoin molemmissa konfirmaatio toteutuu impositiossa. (Taulu 2.)

Taulu 2. ZRG:n 1532 ja WRG:n 1533 sekä Hessenin konfirmaatiot (1539).

ZRG 1532	WRG 1533	Ziegenhain/[Kassel] 1539
Opetus	Opetus	Opetus [Kehotus]
Tunnustus ja lupaukset	Tunnustus konfirmaationa	Tunnustus
Ei mainita rukousta	Ei mainita lupauksia	Lupaukset
Impositio konfirmaationa	Ei mainita rukousta	Konfirmaatorukous
	Ei mainita impositiota	Impositio [ja saatesanat] konfirmaationa
		Kehotus [Kiitosvirsi]
Ehtoollinen ⁵⁴	Ehtoollinen ⁵⁵	Ehtoollinen ⁵⁶

VUONNA 1538 ILMESTYNEET BÖÖMIN VELJIEN TUNNUSTUSKIRJAT

Böömin veljet eivät lopulta olleet täysin tyytyväisiä kumpaankaan editioonsa. Sen vuoksi he olivat päättäneet laatia laajemman ja tarkemman esityksen opistaan.⁵⁷ Siinä tarkoituksessa he julkaisivat vuonna 1538 kaksi latinankielistä tunnustuskirjaa: *Confessio fidei ac Religionis* – – (*Uskon ja sen harjoittamisen tunnustus* – –) sekä *Apologia verae doctrinae* (*Todellisen opin puolustus*). Georg Rhaw painoi ne Wittenbergissä.⁵⁸

Böömin veljet olivat pyytäneet Lutherilta esipuheen *Confessioon*.⁵⁹ *Confessiassa* ei kuitenkaan ole lainkaan konfirmaatiota. *Apologiassa* taas ei ole Lutherin esipuhetta,⁶⁰ mutta siinä konfirmaatio on aiempien painosten tavoin lapsikastetta käsittelevässä luvussa.⁶¹ Sen tarkemmin tunnustuskirjojen sisältöä analysoimatta arvioin, että *Confessio* oli tarkoitettu vuoden 1533 wittenbergiläisen painoksen tarkennukseksi ja laajennukseksi, *Apologia* puolestaan vuoden 1532 zürichiläisen.⁶² *Apologia* merkitsi zürichiläisen version maineen palautusta: Böömin veljet kielsivät siinä hylänneensä zürichiläisen painoksen ja selittivät halunneensa vain muokata molempien aiempien editioiden (ZRG 1532 ja WRG 1533) sisältöä ymmärrettävämmäksi.⁶³ Koska Luther *Confession* esipuheessa osoitti periaatteessa hyväksyvänsä Böömin veljien opin ja koska Böömin veljet *Apologiassa* ilmaisivat hyväksyvänsä aiemmin torjumansa zürichiläisversion sisällön, nämä böömiläiset latinankieliset tunnustuskirjat saattoivat

rohkaista Buceria ja Hessenin reformaattoreita lainaamaan Böömin veljien konfirmaatiota Hessenin kirkkokuriohjelmaan.⁶⁴

Periaatteessa on mahdollista, että Bucer ja Hessenin reformaattorit saivat konfirmaatiolleen esikuvan *Apologiasta*. Tämä sekä selittäisi uudentyypin konfirmaation ajoituksen että olisi muutenkin

46 Dix 1953, 34; Old 1992, 213–215.

47 Gordon 2002, 305; Atwood 2009, 252–253, 256, 258–259, 262–264.

48 Clemen & Brenner 1912, 75–76, 76 nootti 1; Gordon 2002, 305; Atwood 2009, 273–274.

49 HB Br. 3, 218:172–174, 218 nootti 42; *Apologia* 1538, 1b:21–32; Clemen & Brenner 1912, 75–76 ja 76 nootti 1.

50 ZRG 1532, 25b–27a; WRG 1533, 28b–29b.

51 ZRG 1532, 26b; WRG 1533, 29b.

52 ZRG 1532, 26a–26b.

53 WRG 1533, 29a–29b.

54 ZRG 1532, 26a–26b.

55 WRG 1533, 29a–29b.

56 BDS 7, 264, 310–314.

57 *Apologia* 1538, 2a: 12–22.

58 *Confessio* 1535, 40b; *Apologia* 1538, 118a; Eckert 1979, 84. Atwood ei monografiassaan mainitse lainkaan *Apologia* 1538. Vrt. Atwood 2009, 293–294.

59 WA Br. 7, 563.

60 Van Dülmen toteaa, että *Apologiassa* 1538 olisi ollut Melanctonin esipuhe. Se tuskin pitää paikkaansa. Ks. *Apologia* 1538, 1a–4a. Vrt. van Dülmen 2002, 327.

61 *Apologia* 1538, 81b–82b.

62 Päätelen tämän Apologian julkaisutiedoista: Anno MDXXXII, multis in locis aucta et recognita anno MDXXXVIII. Eckert 1979, 89.

63 *Apologia* 1538, 2a:12–16.

64 *Confessio* 1535, 2b: 8–14; WA 50:25–29; *Apologia* 1538, 2a:12–13. Tunnustuskirjat ilmestyivät todennäköisesti marraskuussa 1538. Ks. Clemen & Brenner 1914, 377 ja nootti 2; van Dülmen 2002, 327.

Taulu 3. Böömin veljien *Apologian* (1538) konfirmaatio ja Hessenin konfirmaatiot (1539).

<i>Apologia</i> 1538	Ziegenhain/[Kassel] 1539
Opetus	Opetus [Kehotus]
Tunnustus	Tunnustus
Lupaukset	Lupaukset
Ei mainita rukousta	Rukous
Impositio konfirmaationa	Impositio [ja saatesanat] konfirmaationa Kehotus [Kiitosvirsi]
Ehtoollinen ⁶⁵	Ehtoollinen ⁶⁶

luontevin vaihtoehto, sillä Wittenbergissä julkaistua konfirmaatioformaattia tuskin kukaan olisi pitänyt opillisesti epäilyttävänä. Rakenteellisesti tekstit ovat varsin lähellä toisiaan, kuten taulusta 3 ilmenee. (Taulu 3.).

Esittelystä voi päätellä *Apologian* konfirmaation ja hesseniläisen konfirmaation huomattavan samankaltaisuuden. Niissä on kuitenkin myös joitakin sisällöllisiä eroja, joiden perusteella *Apologia* ei mielestäni kuitenkaan voi olla Hessenin konfirmaation päälähte. Perustelen tätä seuraavassa.

Burnett osoittaa että Bucer omaksui eräitä spiritualistien ja kastajien käyttämiä käsitteitä konfirmaatioteologiseen ajatteluunsa.⁶⁷ Sellaisia olivat ”antautuminen” Kristukselle (sich ergeben) ja ”sitoutuminen” häneen (sich begeben) sekä seurakunnan pastoraaliseen ohjaukseen. Burnett katsoo, että nämä spiritualistien ja kastajien käyttämät käsitteet vahvistuivat Bucerin ajattelussa 1530-luvun alusta lähtien ja että Bucer kehitti Kristukselle antautumisen ajatusta vuosina 1533–1534.⁶⁸ Burnett painottaa, että reformaattori vei antautumisen käsitteen vielä pidemmälle nimenomaan Hessenin kirkkokuriohjelmassa, jossa kasteessa Kristukselle antautuneitten oli antauduttava Kristukselle myös konfirmaatiossa.⁶⁹ Antautumisen ajatus puuttuu *Apologian* konfirmaatiosta,⁷⁰ mutta se esiintyy zürichiläisen tunnustuksen konfirmaatiossa.⁷¹

Böömin veljillä oli edellä mainittujen lisäksi muitakin konfirmaatioita. Seuraavaksi on syytä selvittää, muistuttaako jokin niistä Hessenin konfirmaatioita yhtä läheisesti kuin zürichiläinen konfirmaatio. Taulussa 4 esittelen rinnakkain Böömin

veljien konfirmaatiot vuosilta 1468, 1511 ja 1532 sekä Hessenin konfirmaatiot 1539. (Taulu 4.).

Veljesyhteisön kirjeessä eräälle piispalle vuodelta 1468 puhutaan konfirmaatiosta, jossa on kaksi kevyttä kädenlyöntiä muistutukseksi siitä, että uskon tunnustaminen voi tuoda mukanaan myös kärsimystä. Ele kuitenkin puuttuu Hessenin konfirmaatioista.⁷⁶ *Apologia (sacr[a]e scriptur[a]e)* vuodelta 1511 sisältää konfirmaation, jonka lupauksissa on Erasmusen seremoniaan sisältyvä mutta Hessenin konfirmaatiosta puuttuva pahasta irtisanoutumisen komponentti. Formelista puuttuu impositio, mutta se on voinut sisältyä rukoukseen.⁷⁷ Yhteyttä ehtoolliseen vuoden 1511 *Apologiassa* ei mainita lainkaan.⁷⁸ Näin ollen Böömin veljien tunnustuskirjan zürichiläisen version sisältämä konfirmaatio sopii sekä liturgiselta rakenteeltaan että sisällöltään parhaiten Hessenin konfirmaation päälähteeksi. Johtopäätökseni on, että Bucer ja Hessenin reformaattorit käyttivät varsinaisesti vain yhtä liturgista lähdettä Hessenin konfirmaatioiden muokkauksissa. Tämä lähde oli mitä todennäköisimmin veljesyhteisön vierastamassa ja zwingliläiseksi leimaamassa tunnustuskirjassa, *Rechenschaft des Glaubens (Uskon tilinteko)*, joka julkaistiin vuonna 1532 Zürichissä.

BUCERIN KASTEKÄSITYKSEN SUHDE HESSENIN KONFIRMAATIOON

Eteläsaksalainen reformaatioliike solmi vuonna 1536 Bucerin johdolla Lutherin johtaman reformaatioliikkeen kanssa liittosopimuksen, niin sanotun Wittenbergin konkordian,⁷⁹ jossa Bucer oli

Taulu 4. Böömin veljien konfirmaatiot 1468, 1511 ja 1532 sekä Hessenin konfirmaatiot (1539).

Kirje 1468	Apologia 1511	ZRG 1532	Hessen 1539
Opetus	Opetus	Opetus	Opetus
Kehotus			Kehotus
Tunnustus	Tunnustus	Tunnustus	Tunnustus
Lupaukset	Lupaukset	Lupaukset	Lupaukset
Kädenlyönti			
Impositio	Rukous	Ei mainita rukousta	Rukous
Rukous	Ei mainita impositiota	Impositio	Impositio ja saatesanat
Kädenlyönti			Kehotus tai Kiitosvirsi
Ehtoollinen ⁷²	Ei mainita ehtoollista ⁷³	Ehtoollinen ⁷⁴	Ehtoollinen ⁷⁵

eittämättä sitoutunut luterilaiseen opintulkintaan. Miten todennäköistä siis on, että hän olisi vain pari vuotta myöhemmin käyttänyt konfirmaationsa päälähteenä julkaisua, jossa Böömin veljetkin olivat nähneet reformoituja painoituksia?

Käsittääkseni Wittenbergin konkordia on tullutavissa ennemmin kirkkopoliittiseksi kuin opilliseksi liitoksi.⁸⁰ Sillä oli Hessenin maakreivi Filipille ensiarvoisen tärkeä merkitys,⁸¹ mutta opillisesti sen ohjeellisuutta sovellettiin varsin väljästi. Bucerin toisen katekismuksen, *Der kürtzer Catechismus* (1537) jäsenyyksessä voidaan todeta viitteitä reformoidusta opinkäsityksestä. Katekismus lainattiin lähes sellaisenaan Hessenin kirkkokurireformiin ja Kasselin kirkkojärjestyksen konfirmaation kristinopinkyselyn pohjaksi.⁸² Kuvaavasti Bjarne Hareide epäilee, ettei Wittenbergin konkordia heijastele Bucerin omaa ajattelua.⁸³

Bucer ei ollut luterilainen, mutta ei myöskään zwingliläinen teologi, vaan hän edusti persoonallista, välittävää opillista näkemystä.⁸⁴ Hänen varhainen kastekäsityksensä on kuitenkin tietyllä tavalla riippuvainen Zwinglistä.⁸⁵ Sen mukaan kaste on kaksiulotteinen. Varsinainen kaste on niin sanottu sisäinen kaste, jossa Kristus lahjoittaa Pyhän Hengen ja uskon. Ulkonainen kaste, vesikaste, taas on vain ihmisen toimintaa. Se on ”ulkoinen merkki sisäisestä kasteesta”, joka ei lahjoita sisäistä kastetta, Pyhän Hengen lahjaa, vaan vain viittaa siihen.⁸⁶ Sisäinen kaste toteutuu periaatteessa joko ennen ulkoista kastetta tai sen jälkeen. Vesikaste ei voi tuoda pelastusta kaikille vaan ainoastaan niille, jotka ovat

valittuja ja jotka uskovat. Siksi tuomitut eli ei-uskovat jäävät vaille sisäistä kastetta ja saavat ainoastaan ulkoisen vesikasteen.⁸⁷ Bucerin kastekäsitykseen liittyy keskeisesti oppi ennaltavalinnasta, predestinaatiosta.⁸⁸

65 *Apologia* 1538, 82b:5–22.

66 BDS 7, 264, 310–314.

67 Burnett 1994, 96, 120–121.

68 Burnett 1994, 96–98, 103–104, 106–107, 118–122; Burnett 1995, 204.

69 Burnett 1995, 205 nootti 18, 205–206 nootti 20, 207 ja nootti 29. Ks. BDS 7, 264:6–8, 18–19. Kurt Frörin mukaan Bucer käytti vasta vuonna 1538 kyseisiä käsitteitä niiden ahtaassa merkityksessä. Frör 1965, 169.

70 BDS 7, 264:19, 290:28–30; 310:9–10, 312:23–26, 313:27–28. Vrt. *Apologia* 1538, 82b:5–22.

71 ZRG 1532, 26a:3–7, 26b:12–15.

72 Caspari 1890, 167–168; Heubach 1963, 32.

73 *Apologia* 1511, 39b–41a; Saksaksi ks. Caspari 1890, 168–171.

74 ZRG 1532, 26b.

75 Vrt. BDS 7, 264, 310–314.

76 Caspari 1890, 167–168; Heubach 1963, 32. Vrt. Heubach 1963, 38.

77 Ks. Eckert 1979, 24.

78 *Apologia* 1511, 39b–41a; Caspari 1890, 20, 168–171.

79 BDS 6.1, 120–134.

80 Hareide 1971; Gordon 2002, 290.

81 Stupperich 1988, 41–42.

82 BDS 6.3, 175, 177, 179; Rudolph 1987, 37–38, 42.

83 Hareide 1971, 132–134.

84 Greschat 1990, 89–91; Strohm 2002, 119–123.

85 Stupperich 1960, 190, 192; Backus 2002, 65–66.

86 BDS 1, 256:11–21, 258: 4–13.

87 BDS 1, 257:19–31; BDS 2, 119:24–38, 220:1–18, 241:14–24; Stephens 1970, 219; Stephens 1994, 52.

88 BDS 241:14–24; Stephens 1970, 24, 221–222.

Peter Stephens arvioi, että Bucerin kastekäsitys läheni luterilaista kastekäsitystä 1530-luvun kuluessa, sillä vähitellen hänen ajattelussaan merkki ja merkin sisältö lähenivät toisiaan.⁸⁹ Bucerin uudessa tulkinnassa hämmästyttävää oli uudenlainen luottamus kasteeseen, mikä tosin ei – kuten Stephens toteaa – niinkään merkinnyt ratkaisevaa muutosta aiempaan kastekäsitykseen vaan luottamuksen vahvistumista Jumalaan eli viime kädessä predestinaatio-opin vahvistumista Bucerin ajattelussa.⁹⁰ Stephens epäilee, että Bucer ei lopulta ratkaisevasti muuttanut opillisia käsityksiään, vaikka reformaattorin painotukset ja ilmaisutavat ovatkin vaihdelleet eri aikoina. Siten on mahdollista, että Bucer ei luopunut kaksinaisesta kastekäsityksestään sitoutuessaan luterilaiseen opintulkintaan.⁹¹

Vaikka Bucer ei pitänyt konfirmaatiota sakramenttina, hän oli rinnastanut imposition kasteeseen ja nimennyt sen sakramentiksi.⁹² Sen vuoksi lasten siunaamisen on täytynyt merkitä Bucerille sisäistä kastetta. Koska Bucerin ajattelussa kastetusta tuli seurakunnan täysi jäsen vasta konfirmaatiossa,⁹³ on syytä epäillä, että hänen konfirmaatiokäsityksensä liittyi tietty sisäisen kasteen ulottuvuus. Hessenin konfirmaatiossa Bucer nimittäin samastaa konfirmaation imposition ja näkee konfirmaation toteutuvan juuri impositiona.⁹⁴ Mahdollinen viite impositiona sisäisen kasteen merkinä näkyy mielestäni hesseniläisen Kasselin kirkkojärjestyksen konfirmaatiosiuunauksen (benediktio) saatesanoissa: ”Ota [vastaan] Pyhä Henki – –.”⁹⁵ Tutkijat ovat erimielisiä siitä, mitä kyseinen lause Bucerin mukaan tarkoitti. Jotkut ovat päättelleet, että konfirmaatiosiuunaus ei ollut Bucerille sakramentti,⁹⁶ toiset taas ovat nähneet saatesanoissa vaikutteita joko roomalais-katolisesta konfirmaatiosta⁹⁷ tai ordinaatiosta.⁹⁸

Erkki Kansanaho toteaa, että ”Näin suoritettu konfirmaatio muistuttaa mitä suurimmassa määrin katolista sakramenttia. Varsinkin papin sanat: ’Ota Pyhä Henki’ viittaavat käsitykseen Pyhän Hengen jakamisesta.”⁹⁹ Yllättäen Kansanaho kuitenkin tulkitsee *votumini* rukoukseksi. Hänen arvionsa mukaan siinä ”vedotaan Pyhän Hengen lahjoihin.”¹⁰⁰ Kansanahon käsitys ei tee mielestäni oikeutta Kasselin kirkkojärjestyksen konfirmaatiolle, sillä

siinä epikleettinen rukous edeltää benediktiota ja impositiona. Hesseniläisen konfirmaatiosiuunauksen saatesanat eivät liioin ole luonteeltaan niinkään rukousta, deprekaatiota, kuin julistusta, deklaratiota.

Bucerin tulkinta imposition sisällöstä käsittääkseni muuttui hänen kastekäsityksensä kehittyessä. Bucer liitti myöhemmin lasten siunaamisen selkeästi kastetoimitukseen.¹⁰¹ Konfirmaatiosiuunauksen sisältökin muuttui, mutta nähdäkseni vasta joitakin vuosia Hessenin konfirmaation ilmestymisen jälkeen. Hessenissä konfirmaatiobenediktio viittasi vielä selvästi sakramentaaliseen eli Pyhää Henkeä välittävään toimitukseen.¹⁰² Vaikka Bucer oli omaksunut luterilaisen kastekäsityksen 1530-luvun lopulta lähtien, hän ei nähdäkseni kyennyt sovitamaan uudistunutta kastekäsitystään konfirmaatiokäsityksensä. Vasta *Kölnin reformaatioehdotuksessa* (1543) Bucerin luterilaistunut kastekäsitys heijastuu selvästi konfirmaatiokäsitykseen.¹⁰³ Siinä hän muutti siunauksen saatesanat konfirmaatiouroukukseksi, jolloin impositio ja rukous sulautuivat yhteen.¹⁰⁴ Samalla konfirmaation paino siirtyi objektiivisista motiiveista subjektiivisiin elementteihin, impositiona tunnustautumiseen.¹⁰⁵

EPILOGI

Tässä artikkelissa olen pyrkinyt selvittämään Hessenin konfirmaatioiden (1539) liturgisen alkuperän, josta konfirmaation tutkijoilla on toistaiseksi ollut toisistaan poikkeavia käsityksiä. Toisaalta Bucerin katsotaan saaneen Hessenin konfirmaatiotyypin vähintään kahdesta liturgisesta lähteestä (Erasmus ja Luther tai Böömin veljet ja Erasmus). Toisaalta Bucerin arvioidaan saaneen vaikutteita monelta eri taholta ja laatineen konfirmaationsa niiden pohjalta varsin itsenäisesti. Bucerin konfirmaatiossa on lisäksi nähty kastajaliikkeelle tyypillisiä käsitteitä.

Aiemmasta tutkimushistoriasta poiketen katson, että Bucer laati Hessenin konfirmaation yhdestä liturgisesta mallista. Sen hän sai todennäköisesti Böömin veljien saksankielisestä tunnustuskirjasta, *Rechenschaft des Glaubens* (*Uskon tilinteko*), joka julkaistiin vuonna 1532 Zürichissä. Sen konfirmaatio mukailee selvästi Böömin veljien konfirmaatiotraditiota, mutta sen erityispiirteenä on tietty zwingililäinen aksentti. Juuri tästä syystä

jopa Böömin veljien johtajat olivat vierastaneet sitä, ja veljesyhteisö julkaisi siitä tarkistetun ja laajennetun painoksen vuonna 1538 nimellä *Todellisen opin puolustus (Apologia verae doctrinae)*. Näiden tunnustuskirjojen konfirmaatiot muistuttavat rakenteeltaan suuresti Hessenin konfirmaatiota. Sisällöltään vuoden 1532 konfirmaatio muistuttaa kuitenkin eniten Hessenin konfirmaatiota, enemmän kuin mitkään muut tunnetut Böömin veljien konfirmaatiot (1468, 1511, 1533, 1538).

Vuonna 1533 Böömin veljet julkaisivat Lutherin tuella vuoden 1532 Zürichin painoksesta tarkistetun saksannoksen. Tässä wittenbergiläisessä painoksessa konfirmaatio poikkeaa ratkaisevasti sekä zürichiläisversiosta että Hessenin konfirmaatioista. Wittenbergiläisessä tunnustuskirjaversiossa konfirmaatio muistuttaa enemmän klassista luterilaista katekeettista ensiehtoollistutkintoa kuin liturgista konfirmaatiota. Se osoittaa mielestäni epäsuorasti Lutherin torjuvan asenteen liturgisesti väritettyä konfirmaatiota kohtaan.

Bucerin varhainen kastekäsitys oli epäilemättä reformoitua alkuperää. Hänen kastekäsityksensä kuitenkin lähenee luterilaista kastekäsitystä 1530-luvun lopulla. Tämä ei tosin vielä näy Hessenin konfirmaatio-ohjelmassa, jossa on implikaatioita hänen varhaisemmasta kastekäsityksestään. Hessenin konfirmaatiossa näkyy edelleen selvästi lasten siunaamisen ja konfirmaation yhteys impositiokeskeytyksenä sekä Pyhän Hengen julistamisena. Bucerin konfirmaatiokäsitys muuttui luterilaiseen kastekäsitykseen sopivammaksi vasta myöhemmin, mistä esimerkkinä olen maininnut *Kölnin reformaatioehdotuksen* (1543) konfirmaation.

Kimmo Heinilä, teol. maist.
kimmo.heinila@helsinki.fi

-
- 89 BDS 5, 390:6–9; Stephens 1970, 230–231.
90 Stephens 1970, 231.
91 Stephens 1970, 228, 233–234, 236–237.
92 BDS 5, 98:24–26, 381:35–39; BDS 11.2, 163; *Ad Lasco* 1551, 294:31–34, 295:1–8; Hareide 1971, 125; Hammann ja Burnett ovat määritelleet imposition sakramentinvetoiseksi toimitukseksi Bucerin ajattelussa. Ks. Hammann 1989, 164–165; Burnett 1991, 445.
93 Hammann 1989, 244–245; Burnett 1991, 447–448.
94 BDS 7, 264:19–24, 290:25,28–30, 310:2; Niebergall 1957, 83. Vrt. Burnett 1991, 445–446.
95 BDS 7, 313:35–37.
96 Caspari 1890, 24; Diehl 1897, 25; Hareide 1971, 147.
97 Doerne 1936, 28; Rott 1941, 35–36.
98 Hansen 1911, 96–99; Rendtorff 1928, 26; Hareide 1971, 148.
99 Kansanaho 1956, 45–46.
100 Kansanaho 1956, 45–46.
101 BDS 17, 369:26–370:3; 514:28–29.
102 Hammann 1989, 245; Vrt. Stephens 1970, 193.
103 Ks. BDS 11.1, 315:25–324:2.
104 BDS 11.1, 323:12–22; Köhn 1966, 140–141.
105 Muutos näkyy konfirmaatioiden 1539 ja 1543 otsikoista. Ks. BDS 7, 290:25, 310:2 ja BDS 11,1, 315:25. Konfirmaation subjektiiviset motiivit korostuvat mielestäni Bucerin katekismuksessa (1543). Ks. BDS 6.3, 247:16–248:20. Vrt. Burnett 1995, 206.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Lähteet

Ad Lasco

1958 ”Document XLIV: Traité de Bucer sur les sacrements et spécialement sur la cène en réponse a a Lasco 1551 (Inachevé)”. *Martin Bucer: Études sur la correspondance avec de nombreux textes inédits 1*. J.V. Pollet, O.P. Paris: Centre National de la Recherche Scientifique.

Apologia 1511

1511 ”Apologia Sacr[a]e scriptur[a]e”. *Nikolaus Ludwig von Zinzendorf, Materialien und Dokumente*. Hrsg. Erich Beyreuther, Gerhard Meyer und Amedeo Molnár. Reihe 1: Quellen und Darstellungen zur Geschichte der böhmischen Brüder-Unität. Hrsg. Amedeo Molnár. Band 3: Bekenntnisse der Böhmisches Brüder. Hildesheim: Georg Olms.

Apologia 1538

1538 ”Apologia verae doctrinae”. *Nikolaus Ludwig von Zinzendorf, Materialien und Dokumente*. Hrsg. Erich Beyreuther, Gerhard Meyer und Amedeo Molnár. Reihe 1: Quellen und Darstellungen zur Geschichte der böhmischen Brüder-Unität. Hrsg. Amedeo Molnár. Band 3: Bekenntnisse der Böhmisches Brüder. Hildesheim: Georg Olms.

BDS 1

1960 *Martin Bucers Deutsche Schriften 1: Frühschriften 1520–1524*. Hrsg. Robert Stupperich. Gütersloh: Gerd Mohn.

BDS 2

1962 *Martin Bucers Deutsche Schriften 2: Schriften der Jahre 1524–1528*. Hrsg. Robert Stupperich. Gütersloh: Gerd Mohn.

BDS 5

1978 *Martin Bucers Deutsche Schriften 5: Straßburg und Münster im Kampf um den rechten Glauben 1532–1534*. Hrsg. Robert Stupperich. Gütersloh: Gerd Mohn.

BDS 6.1

1988 *Martin Bucers Deutsche Schriften 6.1: Schriften zur Wittenberger Konkordie (1534–1537)*. Bearb. Robert Stupperich, Marijn de Krtoon & Hartmut Rudolph. Gütersloh: Gerd Mohn.

BDS 6.2

1984 *Martin Bucers Deutsche Schriften 6.2: Zum Ius Ref-*

ormationis. *Obrigkeitsschriften aus dem Jahre 1535. Dokumente zur 2. Straßburger Synode von 1539*. Hrsg. Robert Stupperich. Gütersloh: Gerd Mohn.

BDS 6.3

1987 *Martin Bucers Deutsche Schriften 6.3: Martin Bucers Katechismen aus den Jahren 1534, 1537, 1543*. Hrsg. Robert Stupperich. Gütersloh: Gerd Mohn.

BDS 7

1964 *Martin Bucers Deutsche Schriften 7: Schriften der Jahre 1538–1539*. Hrsg. Robert Stupperich. Gütersloh: Gerd Mohn.

BDS 11.2

2003 *Martin Bucers Deutsche Schriften 11.2: Schriften zur Kölner Reformation*. Bearb. Thomas Wilhelmi. Hrsg. Gottfried Seebaß. Memmingen – Stuttgart: Gütersloher Verlagshaus.

BDS 11.3

2006 *Martin Bucers Deutsche Schriften 11.3: Schriften zur Kölner Reformation*. Bearb. Thomas Wilhelmi. Hrsg. Gottfried Seebaß. Memmingen – Stuttgart: Gütersloher Verlagshaus.

BDS 14

2011 *Martin Bucers Deutsche Schriften 14: Schriften zu Täufern und Spiritualismus 1531–1546*. Bearb. Stephen E. Buckwalter. Memmingen: Gütersloher Verlagshaus.

BDS 17

1981 *Martin Bucers Deutsche Schriften 17: Die letzten Strassburger Jahre 1546–1549. Schriften zur Gemeindeformation und zum Augsburger Interim*. Hrsg. Robert Stupperich. Gütersloh: Gerd Mohn.

Confessio

1535 ”Confessio Fidei ac Religionis”. Wittenberg 1538. *Nikolaus Ludwig von Zinzendorf, Materialien und Dokumente*. Hrsg. Erich Beyreuther, Gerhard Meyer und Amedeo Molnár. Reihe 1: Quellen und Darstellungen zur Geschichte der böhmischen Brüder-Unität. Hrsg. Amedeo Molnár. Band 3: Bekenntnisse der Böhmisches Brüder. Hildesheim: Georg Olms.

Erasmus

1706 ”Des. Erasmi Roterodami. Pio Lectori. S.d”. *Desiderii Erasmi Roterodami. Opera Omnia: Emendatiora et avctiora VII. Complectens Paraphrases in N. Testamentvm*. Lvgdvni Batavorvm: Petri van der Aa, 1–25.

HB Br. 3

1983 ”Martin Bucer an Bullinger. Straßburg, 29. Oktober

- 1533". *Heinrich Bullinger, Briefwechsel 3: Briefe des Jahres 1533*. Bearb. Endre Zsindely & Matthias Senn. Zürich: Theologischer Verlag, 213–218.
- Hieronymus
- 1845 *Dialogus contra luciferianos*. *Patrologiae cursus completus, series latina*. 23. Ed. J.-P. Migne. Paris: Migne, 153–182. <http://khazarzar.skeptik.net/books/hieronym/luciferi.htm>. (16.11.2014).
- Sehling, Emil
- 2011 "Kirchenordnung [24. Juni] 1534." *Die evangelischen Kirchenordnungen des XVI. Jahrhunderts 20, Elsass 1. Teilband: Strassburg*. Bearb. Gerald Dörner. Tübingen: Mohr Siebeck, 230–245.
- WA 6
- 1888 "De confirmatione". *D. Martin Luthers Werke, kritische Gesamtausgabe* 6. Weimar: Hermann Böhlau, 549–550.
- WA 38
- 1912 "Vorrhede D. Martini Luthers". *D. Martin Luthers Werke, kritische Gesamtausgabe* 38. Weimar: Herman Böhlau Nachfolger, 78–80.
- WA 50
- 1914 "Praefatio Doctoris Martini Lutheri". *D. Martin Luthers Werke, kritische Gesamtausgabe* 50. Weimar: Herman Böhlau Nachfolger, 379–380.
- WA Br. 7
- 1937 "Nr. 3089. Der Ältesten der Brüderunität in Böhmen und Mähren an Luther und Melancthon. Leitomischl, 8.10.1536". *D. Martin Luthers Werke, kritische Gesamtausgabe: Briefwechsel* 7. Weimar: Hermann Böhlau Nachfolger, 559–563.
- WA Br. 8
- 1938 "Nr. 3195. Luther an die böhmisch-mährischen Brüder in Leitomischl". *D. Martin Luthers Werke, kritische Gesamtausgabe: Briefwechsel* 8. Weimar: Hermann Böhlau Nachfolger, 161.
- WRG 1533
- 1533 "Rechenschaft des Glaubens". *Nikolaus Ludwig von Zinzendorf, Materialien und Dokumente*. Hrsg. Erich Beyreuther, Gerhard Meyer und Amedeo Molnár. Reihe 1: Quellen und Darstellungen zur Geschichte der böhmischen Brüder-Unität. Hrsg. Amedeo Molnár. Band 3: Bekenntnisse der Böhmisches Brüder. Hildesheim: Georg Olms.
- ZRG 1532
- 1532 "Rechenschaft des Glaubens". Zürich 1532. *Nikolaus Ludwig von Zinzendorf, Materialien und Dokumente*. Hrsg. Erich Beyreuther, Gerhard Meyer und Amedeo Molnár. Reihe 1: Quellen und Darstellungen zur Geschichte der böhmischen Brüder-Unität. Hrsg. Amedeo Molnár. Band 3: Bekenntnisse der Böhmisches Brüder. Hildesheim: Georg Olms.
- Kirjallisuus
- Atwood, Graig D.
- 2009 *The Theology of the Czech Brethern from Hus to Comenius*. Pennsylvania, PA: The Pennsylvania State University.
- Backus, Irena
- 1994 "Church, Communion and Community in Bucer's Commentary on the Gospel of John". *Martin Bucer: Reforming Church and community*. Ed. D. F. Wright. Cambridge: Cambridge University Press, 61–71.
- Bornkamm, Heinrich
- 1952 *Martin Bucers Bedeutung für die europäische Reformationsgeschichte*. Bibliographia Bucerana von Robert Stupperich. Schriften des Vereins für Reformationsgeschichte 169 (Jahrgang 58, Heft 2). Gütersloh: C. Bertelsmann.
- Buckwalter, Stephen E.
- 2011 "Einleitung. Nr. 10. Gespräch mit hessischen Täufern: Was Bucer mit den Wiedertäufer Marburg disputiert hat 30. Oktober bis 1. November 1538". *Martin Bucers Deutsche Schriften* 14. *Schriften zu Täufern und Spiritualismus 1531–1546*. Bearbeitet von Stephen E. Buckwalter. Memmingen: Gütersloher Verlagshaus, 447–456.
- Burckhardt-Seebass, Christine
- 1975 *Konfirmation in Stadt und Landschaft Basel: Volkskundliche Studie zur Geschichte eines kirchlichen Festes*. Basel: Rudolf Habelt.
- Burnett, Amy Nelson
- 1991 "Church Discipline and Moral Reformation in the Thought of Martin Bucer". Faculty Publications, Department of History. Paper 21. DigitalCommons@University of Nebraska, Lincoln. <http://digitalcommons.unl.edu/historyfacpub/21>. (11.10.2014).
- 1994 "Martin Bucer and the Anabaptist Context of Evangelical Confirmation". Faculty Publications, Department of History, Paper 12. DigitalCommons@University of Nebraska, Lincoln. <http://digitalcommons.unl.edu/historyfacpub/12>. (12.3.2012).

- 1995 "Confirmation and Christian Fellowship: Martin Bucer on Commitment to the Church Autor(s)". *Church History* 64, 202–217.
- Caspari, Walter
- 1890 *Die evangelische Konfirmation, vornämlich in der lutherischen Kirche*. Erlangen. Digitalised by Sächsische Landesbibliothek. Staats- und Universitätsbibliothek Dresden. Eod books2ebooks.eu.
- Clemen, Otto & Brenner, Oscar
- 1912 "Vorrede zur Rechenschaft des Glaubens der Brüder in Böhmen u. Mähren. 1533". WA 38. *D. Martin Luthers Werke: Kritische Gesamtausgabe*. Hrsg. O. Clemen & O. Brenner. Weimar: Hermann Böhlhaus Nachfolger. 7, 75–77.
- 1914 "Vorrede zu Confessio fidei ac religionis baronum ac nobilium regni Bohemiae.1538." WA 50. *D. Martin Luthers Werke: Kritische Gesamtausgabe*. Hrsg. O. Clemen & O. Brenner. Weimar: Hermann Böhlhaus Nachfolger. 8, 375–378.
- Diehl, Wilhelm
- 1897 *Zur Geschichte der Konfirmation: Beiträge aus der hessischen Kirchengesichte*. Giessen: J. Ricker.
- Dix, Gregory
- 1953 *The Theology of Confirmation in Relation to Baptism: A Public Lecture in the University of Oxford Delivered on January 22nd 1946*. Plymouth: Dacre Press Westminster.
- Doerne, Martin
- 1936 *Neubau der Konfirmation: Grundzüge einer Erneuerung kirchlichen Jugendkatechumenats*. Gütersloh: Bertelsmann.
- Dülmen, Andrea van
- 2002 *Martti Luther: Elämä, teot ja kirjoitukset*. Alkuteos: *Luther-Chronik*. München 1983. Suom. Panu Savolainen & Jorma Ojala. Toim. Jorma Ojala. Turku: IdeaNova.
- Dörner, Gerald
- 2011 "Einleitung (Kirchenordnung, [24. Juni] 1534)". *Die evangelischen Kirchenordnungen des XVI. Jahrhunderts*. Tübingen: Mohr Siebeck, 56–57.
- Eckert, Alfred
- 1979 "Einleitung". Nikolaus Ludwig von Zinzendorf, *Materialien und Dokumente*. Reihe 1. Quellen und Darstellungen zur Geschichte der böhmischen Brüder-Unität. Hrsg. Amedeo Molnár. Band 3. Bekenntnisse der Böhmischen Brüder. Hildesheim: Georg Olms, 9–95.
- Frör, Kurt
- 1962 "Vorwort". *Zur Geschichte und Ordnung der Konfirmation in den lutherischen Kirchen*. München: Claudius, 7–12.
- 1965 "Zur Interpretation der Kasseler Konfirmationsordnung von 1539". *Reformatio und Confessio: Festschrift für D. Wilhelm Maurer*. Berlin: Lutherisches Verlagshaus Berlin und Hamburg, 161–179.
- Gordon, Bruce
- 2002 *The Swiss Reformation*. Manchester: Manchester University Press.
- Greschat, Martin
- 1990 *Martin Bucer: Ein Reformator und seine Zeit*. München: C.H. Beck.
- Hammann, Gottfried
- 1989 *Martin Bucer 1491–1551: Zwischen Volkskirche und Bekenntnisgemeinschaft*. Veröffentlichungen des Instituts für europäische Geschichte Mainz. Abteilung für abendländische Religionsgeschichte 139. Hrsg. Peter Manns. Wiesbaden: Steiner.
- Hansen, Emil
- 1911 *Geschichte der Konfirmation in Schleswig-Holstein bis zum Ausgang der rationalistischen Periode: Ein Beitrag zur Geschichte der Konfirmation auf lutherischem Kirchengebiet*. Schriften des Vereins für schleswig-holsteinische Kirchengeschichte 1.6 Kiel: Cordes.
- Hareide, Bjarne
- 1971 *Die Konfirmation in der Reformationszeit: Eine Untersuchung der lutherischen Konfirmation in Deutschland 1520–1585*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Heinilä, Kimmo
- 2007 "Lutherin konfirmaatio ja luterilaisen ehtoollisadmission perusteet." *Teologinen Aikakauskirja* 112, 24–45.
- 2013 "Luterilaisen konfirmaation tulkintaongelmat Luterilaisen maailmanliiton konfirmaatiotutkimusohjelmassa 1957–1963". *Suomen kirkkohistoriallisen seuran vuosikirja 2013*. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura, 53–73.
- Heubach, Joachim
- 1963 "A. Historisk del". *Rapport 1957–1963. Dokument nr 16: Lutherska Världsförbundets Fjärde Generalförsamling 30 Juli - 11 Augusti 1963. Helsingfors, Finland*. Geneve: Kommissionen för uppfostringsfrågor.

- Jahr, Hannelore
- 1964 "Einleitung". *Ordnung der Christlichen Kirchengenossenschaft: Für die Kirchen im Fürstenthumb Hessen 1539 & Ordnung der Kirchenübung: Für die Kirchen zu Casseel. Zu Marburg 1539. Schriften der Jahre 1538-1539.* Martin Bucers Deutsche Schriften 7. Hrsg. Robert Stupperich. Gütersloh: Gerd Mohn, 249-259.
- Johnson, Maxwell E.
- 2007 *The Rites of Christian Initiation: Their Evolution and Interpretation.* Collegeville, MN: Liturgical Press.
- Kansanaho, Erkki
- 1956 *Konfirmaatio: Liturgishistoriallinen tutkimus konfirmaatioaktista.* Helsinki: Suomalaisen Teologisen Kirjallisuusseuran julkaisu 63.
- Kroon, Marijn de & Rott, Hans-Georg
- 1984 "Die Strassburger Synode von 1539. Einleitung". *Zum Ius Reformationis: Obrigkeitsschriften aus dem Jahre 1535: Dokumente zur 2. Straßburger Synode von 1539.* Martin Bucers Deutsche Schriften 6.2. Hrsg. Robert Stupperich. Gütersloh: Gerd Mohn, 191-202.
- Köhn, Mechthild
- 1966 *Martin Bucers Entwurf einer Reformation des Erzbistums Köln: Untersuchung der Entstehungsgeschichte und der Theologie des "Einfaltigen Bedenkens" von 1543.* Untersuchungen zur Kirchengeschichte 2. Witten: Luther-Verlag.
- Lempiäinen, Pentti
- 2004 *Pyhäät toimittukset.* Hämeenlinna: Kirjapaja.
- Maurer, Wilhelm
- 1940 *Gemeindezucht, Gemeindeamt, Konfirmation: Eine hessische Säkularerinnerung.* Schriftenreihe des Pfarrervereins Kurhessen-Waldeck 2. Kassel: Johannes Stauda.
- 1959 "Geschichte der Firmung und Konfirmation bis zum Ausgang der lutherischen Orthodoxie". *Confirmatio. Forschungen zur Geschichte und Praxis der Konfirmation.* Hrsg. Kurt Frör. München: Evangelischer Presseverband für Bayern, 9-38.
- Niebergall, Alfred
- 1957 "Geschichte und Wesen der hessischen Konfirmation". *Ordnungen der Taufe und der Konfirmation.* Kassel: Evangelischer Presseverband Kurhessen-Waldecke, 72-138.
- Old, Hughes Oliphant
- 1992 *The Shaping of the Reformed Baptismal Rite in the Sixteenth Century.* Grand Rapids: MI Eerdmans.
- Poll, Gerrit Jan van de
- 1954 *Martin Bucers Liturgical ideas.* Diss. Assen: Gorcum.
- Rendtorff, Heinrich
- 1928 *Konfirmation und Kirche.* Kirche und Gegenwart. Praktisch-theologische Untersuchungen. Leipzig: Ludwig Ungelenk.
- Repo, Hannele
- 2002 *Askel seurakuntaan: Virolaisten rippikoulunopettajien käsitykset rippikoulusta ja konfirmaatiosta.* Diss. Helsinki: Käytännöllisen teologian laitoksen julkaisu 103.
- Repp, Arthur C.
- 1964 *Confirmation in the Lutheran Church.* Saint Louis, MO: Concordia.
- Rietschel, Georg & Graff, Paul
- 1952 *Lehrbuch der Liturgik 2: Die Kasualien.* Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Rott, Wilhelm
- 1941 "Motive der Einführung und liturgische Form der Konfirmation im 16. Jahrhundert". *Konfirmation: Ein Studienbuch zur Frage ihrer rechten Gestaltung.* Hrsg. Wilhelm Rott. Berlin: Burckhardthaus, 5-64.
- Rudolph, Hartmut
- 1987 "Einleitung". *Martin Bucers Katechismen aus den Jahren 1534, 1537, 1543.* Martin Bucers Deutsche Schriften 6.3. Hrsg. Robert Stupperich. Gütersloh: Gerd Mohn, 19-49.
- Rössler, Dietrich
- 1994 *Grundriss der Praktischen Theologie.* Berlin: de Gruyter.
- Seppälä, Jarkko
- 1987 *Konfirmaation tarkoitus ja käytäntö.* Uskonnonpedagogiikan julkaisu B15. Helsinki: Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian laitos.
- Stephens, W. Peter
- 1970 *The Holy Spirit in the Theology of Martin Bucer.* Cambridge: Cambridge University Press.
- 1994 "The Church in Bucer's Commentaries on the Epistle to the Ephesians". *Martin Bucer: Reforming Church and Community.* Ed. D. F. Wright. Cambridge: Cambridge University Press, 45-60.
- Strohm, Christoph
- 2002 "Martin Bucer: Vermittler zwischen den Konfessionen". *Theologen des 16. Jahrhunderts: Humanismus - Reformation - Katholische Erneuerung.* Hrsg. Martin H. Jung & Peter Walter. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 116-134.

Stupperich, Robert

- 1960 "Einleitung". *Grund und Ursach*, 1524. Martin Bucers Deutsche Schriften 1: Frühschriften 1520–1524. Hrsg. Robert Stupperich. Gütersloh: Gerd Mohn, 187–193.
- 1964 "Einleitung". *Von der waren Seelsorge und dem rechten Hirtendienst*, 1538. Martin Bucers Deutsche Schriften 7: Schriften der Jahre 1538–1539. Gütersloh: Gerd Mohn, 69–89.
- 1978 "Einleitung". *Bericht auß der heyligen geschrift*, 1534. Martin Bucers Deutsche Schriften 5: Straßburg und Münster im Kampf um den rechten Glauben 1532–1534. Hrsg. Robert Stupperich. Gütersloh: Gerd Mohn, 111–118.
- 1988 "Einleitung". *Wittenberger Konkordie 1536*. Martin Bucers Deutsche Schriften 6.1: Schriften zur Wittenberger Konkordie (1534–1537). Hrsg. Robert Stupperich, Marijn de Kroon & Hartmut Rudolph. Gütersloh: Gerd Mohn, 17–43.

Taipale, Matti

- 1980 *Rippikoulun syntyvaiheet Turun hiippakunnassa vuosina 1627–1763*. Diss. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallisen seuran tutkimuksia 120.

Uckley, Alfred

- 1939 "Geschichtliche Erläuterung". *Die Kirchenordnungen von Ziegenhein und Kassel 1539*. Marburg: N. G. Elwertsche Buchhandlung.

Wulczyn, Heidi

- 1993 "The Relationship between Martin Bucer and Philipp of Hesse: A Reforming Politician and a Political Reformer, 1534–1539". *Martin Bucer and Sixteenth Century Europe: Actes du colloque de Strasbourg (28–31 août 1991), Vol 1*. Ed. Christian Krieger & Marc Lienhard. Leiden: Brill, 451–459.